

PRACOVNÍ JEDNÁNÍ K PODOBĚ POPULAČNÍCH A DOMOVNÍCH CENZŮ V EU PO ROCE 2021

Štěpán Moravec

Ve dnech 12. a 13. dubna 2018 se na půdě Eurostatu v Lucemburku uskutečnilo pravidelné setkání pracovní skupiny, složené ze zástupců této instituce a expertů z vybraných národních statistických úřadů zemí EU pro oblast demografické a cenzové statistiky, jejímž posláním je příprava zcela nového konceptu populačních a domovních cenzů v EU po roce 2021 a související legislativy. Sčítání lidu, domů a bytů v zemích EU po roce 2021 by měly být založeny na každoročním zjišťování a publikování předem definované množiny proměnných za jednotlivé demografické procesy, které jsou již nyní jednou ročně předávány Eurostatu v rámci demografické a migrační statistiky, a vybraných demografických a socioekonomických údajů za rezidenty a cizince, které jsou v současnosti zjišťovány buď z informačních systémů veřejné správy či přímým zjišťováním od respondentů při sčítání lidu. Předpokládá se, že požadované údaje budou publikovány nejen za standardní statistické územní jednotky (NUTS), ale omezená skupina bude zpracována a prezentována i ve formě tzv. kilometrových gridů (čtvercová síť o rozměru čtverce 1x1 km).

V rámci této pracovní skupiny byl v minulém roce vypracován strategický dokument k populačním a domovním cenzům po roce 2021, který byl projednán na zasedání ředitelů sociálních statistik členských zemí EU v březnu 2018. Tato platforma oficiálně podpořila předloženou strategii, přičemž zdůraznila potřebu zajistit koherenci a konvergenci cenzové, demografické i migrační statistiky, poskytovat uživatelům každoročně zjišťovaná data co nejdříve po rozhodném okamžiku a alespoň část z nich publikovat na úrovni kilometrových či menších gridů. Dále požádala pracovní skupinu, aby pokračovala v přípravě legislativy pro implementaci strategie, a to v úzké spolupráci s odborníky z demografické a migrační statistiky.

Na programu prvního dne jednání byla prezentace G. Lanzierioho z Eurostatu k alternativním způsobům vymezení populace oproti stávajícímu a v řadě ohledů problematickému konceptu podle obvyklého pobytu. První alternativou je tzv. *skutečně bydlící obyvatelstvo*, které je založeno na podmínce úřední registrace všech bydlících obyvatel v rozhodný okamžik a nahrazuje subjektivně posuzovaný úmysl zůstat v zemi alespoň rok konkrétní kvantitativní podmínkou strávit v ní většinu roku před rozhodným okamžikem. Druhým konceptem je tzv. *legálně přítomné obyvatelstvo*, které zahrnuje všechny v rozhodný okamžik úředně registrované osoby v zemi s platným povolením k pobytu, které jsou v ní v rozhodný okamžik také hypoteticky přítomny, a to bez ohledu na délku pobytu. Posledním představeným návrhem byl inovativní koncept tzv. *ročního bydlícího obyvatelstva*, který vedle podmínky úřední registrace zavádí jako další požadavky přítomnost v dané zemi po většinu referenčního roku a zároveň alespoň 3 měsíce bez úředního přerušení. Oproti předchozím návrhům se tento počet obyvatel nevztahuje ke konkrétnímu datu, ale k celému kalendářnímu roku (prakticky jde o počet člověkoroků). Výhodou této varianty je možnost získat počet obyvatel za daný kalendářní rok již 3 měsíce po jeho skončení. V následné diskusi zazněly ze strany členů pracovní skupiny různé argumenty pro a proti jednotlivým variantám. Nejvíce zemí, včetně ČR, podpořilo definici legálně přítomného obyvatelstva, který je však na druhé straně obtížně proveditelný pro země bez existujícího populačního registru (FR, PT, MT, IRL). Pouze Francie a Španělsko by uvítaly zachování konceptu obvyklého pobytu ve stávající podobě. Obecně však panovala shoda, že z definice budoucí populace by měl být vypuštěn úmysl zůstat v zemi po určitou dobu a zmínka o místě každodenního odpočinku a že výsledná definice by měla být co nejjednodušší a nejsrozumitelnější pro uživatele.

V další části jednání byl diskutován okruh východících témat a proměnných požadovaných každoročně od zemí EU počínaje referenčním rokem 2024 vždy do konce následujícího roku. Navrhovaný výčet ze strany Eurostatu zahrnuje zejména základní socio-demografické údaje za obyvatelstvo celkem i odděleně za imigranty a emigranty a celou řadu údajů za hlavní demografické události, které již nyní národní statistické úřady Eurostatu většinou každoročně poskytují. Jako nejproblematictější údaj bylo u většiny zemí zmiňováno nejvyšší dosažené vzdělání, které se ani v migrační, ani v demografické statistice často vůbec neevduje (nebo jen na dobrovolné bázi s velkým podílem nezjištěných odpovědí). Kromě výše uvedených údajů zjišťovaných za celou zemi či úroveň NUTS 2 a NUTS 3 představil Eurostat také návrh 5 proměnných za obyvatelstvo, které by měly členské státy EU poskytovat od roku 2024 každoročně na úrovni kilometrových čtverců. V této věci některé členské státy, včetně ČR, upozornily na určitá omezení diseminovaných dat za takto malé územní jednotky kvůli ochraně důvěrnosti s přímým dopadem i na kvalitu a vypovídací schopnost těchto dat. Pokud jde o požadované údaje za domy a byty v kilometrových gridech, tak východí návrh počítá se zjišťováním pouze 4 atributů (celkový počet domů a bytů, počet podlaží a využití budovy), a to ve tří až pětiletých intervalech se zahájením sběru pravděpodobně později než v referenčním roce 2024. Na závěr diskuse k tomuto bodu bylo dohodnuto, že Eurostat dodatečně zašle všem zemím EU seznam navrhovaných každoročních údajů pro post-2021 cenzu k písemnému vyjádření a klasifikaci, které proměnné jsou pro ně dostupné okamžitě, které jsou potenciálně dostupné v budoucnu a které pravděpodobně dostupné nebudou. Eurostat rovněž avizoval možnost grantové finanční podpory národních aktivit zaměřených na rozvoj sběru údajů klasifikovaných jako potenciálně dostupné s tím, že bude posouzeno uvedení této možnosti přímo v plánovaném nařízení.

Posledním bodem programu prvního dne bylo projednávání tzv. *mechanismu flexibility*, který by měl umožňovat příležitostné, postupné změny jak v obsahu zjišťovaných údajů, tak v jejich požadovaném třídění, územním detailu či frekvenci poskytování. Tento mechanismus má reflektovat jak měnící se potřeby uživatelů dat v čase, tak rostoucí dostupnost a přístup-

nost administrativních zdrojů pro statistické účely. Členové pracovní skupiny se shodli na potřebě zavedení takového mechanismu, který zajistí národním statistickým úřadům jistotu a stabilitu v krátkodobém horizontu a naznačí zamýšlené změny ve střednědobém horizontu. Jako možný příklad k inspiraci byl zmíněn tzv. „*rolling programme*“ uplatňovaný ve statistice sociálních šetření, nicméně bylo konstatováno, že změny v cenálních údajích získávaných z administrativních zdrojů dat potřebují delší čas na provedení, než jaký je nutný pro modifikaci obsahu výběrových šetření. Obecná shoda však panovala na tom, že je nezbytné co nejkonkrétněji stanovit jak rozsah povolených změn na úrovni proměnných, jejich definic, disgregací i kombinačních třídění, tak jejich časovou frekvenci, nicméně nepodařilo se dohodnout na konkrétních parametrech.

Program druhého dne, jehož hlavním bodem bylo pokračování diskuse o formátu a východích parametrech budoucích každoročních cenzů po roce 2021, odstartoval projednáváním referenčních dat a období, k nimž by se měly výsledky sčítání vztahovat. Zástupci pracovní skupiny se shodli, že je žádoucí zachovat stávající jediné referenční datum pro demografické charakteristiky zjišťované u populace, tj. 31. 12. či 1. 1. Na základě podnětů několika zemí bylo dohodnuto, že u socioekonomických proměnných zatížených sezónními vlivy (např. ekonomický status) bude povoleno stanovení odlišného referenčního data, a to v intervalu maximálně do 3 měsíců od přelomu roku. Všechny uplatněné výjimky však budou muset být řádně zdůvodněny a popsány v metadatech.

Poslední blok diskuse se zabýval rolí georeferencovaných dat v rámci post-2021 cenzů. Účastníci jednání se shodli, že rozsah poskytovaných cenálních dat v kilometrových gridech za referenční rok 2024 by měl pokud možno korespondovat s požadovanými údaji pro cenzus v roce 2021 (populace podle pohlaví, věku, statusu ekonomické aktivity, místa narození a místa bydliště rok před sčítáním). Jako další ze strany uživatelů požadované proměnné pro případné dodatečné doplnění po roce 2024 Eurostat zmínil počet obyvatel podle vzdělání, počet narozených a zemřelých a údaje za budovy. Zástupce ČR upozornil na problém malých čísel a potažmo i ochrany důvěrnosti u ročních počtů demografických událostí v kilometrových gridech, který by bylo možné řešit jejich kumulací do 5letých

intervalů. Podobná frekvence prezentace grid dat byla navržena i za domovní fond, který je v krátkodobém horizontu relativně stabilní. Řešila se i produkce cen-
zálních dat za menší než kilometrové gridy, přičemž Eurostat preferuje skladebné dělení gridů (1 km² -> 500 m² -> 250 m² -> 125 m²). Členové pracovní skupiny doporučili produkovat do budoucna gridy jen od velikosti 500 m² výše. S problematikou grid dat úzce souvisí i sběr dat za obyvatelstvo, byty a domácnosti ve městech v rámci projektu *Urban audit*, jehož se zatím účastní 18 statistických úřadů. Bylo dohodnuto, že k možnosti sběru údajů zjišťovaných v rámci Urban

auditů při budoucích pravidelných cenzech se členové pracovní skupiny vyjádří v rámci písemné konzultace.

ČSÚ si velmi váží nabídky Eurostatu účastnit se pravidelných jednání této pracovní skupiny, které přináší nejen možnost získat aktuální informace o legislativní a metodické přípravě nového konceptu sčítání pro období po roce 2021 od kompetentních představitelů Eurostatu, ale i příležitost vyjádřit se k jeho celkové podobě, aktualizacím mechanismům, rozsahu působnosti, seznamu požadovaných údajů a formátu výstupů s ohledem na výchozí podmínky, specifika a možnosti České republiky.

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS CZECH SOCIOLOGICAL REVIEW 2018, ROČNÍK 54, ČÍSLO 1

STATI

Marta Vohlídalová | Vědkyně v době pětiletka a v době soutěže: ženské vědecké dráhy před rokem 1989 a po něm

Lenka Slepíčková, Petr Fučík | Využívání předškolního vzdělávání v České republice: Komu chybí místa ve školkách?

Alena Pařízková, Ema Hrešanová, Alena Glajchová | Migrace a porod: sociální aspekty prolínání dvou životních změn ve výzkumu perinatálního zdraví žen

Tatiana Sedláková, Lucie Galčanová, Andrea Bělehradová | „Krásne prší, dedko, podme! A tak sme išli.“ Starootcovstvo ako neopomenuteľná rola starších mužov

**Sociologický časopis / Czech Sociological Review
Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávaný Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.**

Přináší zásadní stati rozvíjející českou sociologii.

Obsah časopisu (od roku 1993) je uveřejněn na internetu na URL <http://sreview.soc.cas.cz>

Vychází 6x ročně (4x česky, 2x anglicky).

Cena jednoho výtisku bez DPH je 85 Kč. Předplatné na rok je 510 Kč.

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Sociologický časopis/Czech Sociological Review – redakce,
Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. 221 183 217–218,
fax 222 220 143, e-mail: sreview@soc.cas.cz